

PANDEMİDE DİN VE TOPLUM

Yazarlar

Hüsnü Ezber BODUR
Abdulmuttalip BAYCAR

© Copyright 2024

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN	Sayfa ve Kapak Tasarımı
978-625-375-121-0	Akademisyen Dizgi Ünitesi
Kitap Adı	Yayıncı Sertifika No
Pandemide Din ve Toplum	47518
Yazarlar	Baskı ve Cilt
Hüsnü Ezber BODUR	Vadi Matbaacılık
ORCID iD: 0000-0002-6512-1618	
Abdullah BAYCAR	Bisac Code
ORCID iD: 0000-0002-2659-7760	SOC039000
Yayın Koordinatörü	DOI
Yasin DİLMEN	10.37609/akya.3333

Kütüphane Kimlik Kartı
Bodur, Hüsnü Ezber. Baycar, Abdulluttalip.
Pandemide Din ve Toplum / Hüsnü Ezber Bodur, Abdulluttalip Baycar.
Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2024.
158 s. : tablo, şekil. ; 160x235 mm.
Kaynakça var.
ISBN 9786253751210

GENEL DAĞITIM
Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A
Yenişehir / Ankara
Tel: 0312 431 16 33
siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖNSÖZ

2019'un sonlarında ilk önce Çin'in Wuhan şehrinde ve daha sonra Covid-19 adı verilen pandeminin tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Tarihte eşi benzerine az rastlanılan bu pandeminin başta sağlık olmak üzere ekonomik, siyasi, sosyal alanlarda ciddi krizlere yol açmasının yanında dini alanda da etkili olduğu görülmüştür. Şüphesiz Covid-19 pandemisinin toplumsal hayatın her alanında ciddi sorunlara yol açtığını tüm insanlık alemi tecrübe etmiştir. "Evde kal!" sloganıyla pandeminin etkilerinden uzaklaşılmasında evin güvenilir bir yer olduğu anlaşılmış, fakat insanların evin sınırlarına hapsolması ya da toplumsal hayattan tecrit edilme anlayışı insanları farklı düşüncelere sevk etmiştir. Her şeyden evvel sosyal bir varlık olan insanın böyle bir durumla karşılaşması ya da bu tür salgınlar karşısındaki çaresizlik yeni arayışlara sevk etmiştir. Eve hapsolmak sosyal bir varlık olan insanoğlu için yeni arayışlara ulaşma ihtiyacını doğurmuştur. Bu süreçte kontrollü sosyal hayat, maske, karantina, sosyal mesafe, "evde kal!" gibi olgu ve kavramların üretilmesi pandemik salgınlarda neler yapabileceğimize yönelik arayışları ortaya çıkarmıştır. Şüphesiz bu tür sloganik ifadeler beyinlerimize iyice kazınarak gündelik yaşama dahil edilmiştir. Covid-19'un başta sağlık olmak üzere toplumsal hayat üzerindeki etkileri bu tür pandemi ve benzeri afetlerin yıkıcı sonuçlara yol açabileceği üzerinde sürekli düşünce geliştirmeyi gerekli kılmıştır. Kısa sürede küresel ölçekte pandemiye dönüşen bu tür afetlerin her an yeniden ortaya çıkabileceği göz önünde bulundurularak bütün bilim dallarının interdisipliner bir çerçevede hazırlıklı olmayı da insanlığa öğretmiştir. Bu tür salgın gibi kriz dönemlerinde birey ve grupların ya da genel olarak tüm toplumun dini hassasiyet içerisinde olmaları inanç yoluyla bunlarla baş edebilmek için hazırlıklı olmanın zarureti anlaşılmıştır. Pandeminin sosyolojisi ve toplumsal etkileri pandemi sürecinde İlahiyat Fakültesi mezunu İHL meslek dersleri ve DİKAB dersi öğretmen adayları ve öğretmenlerinin konuya bakışları, ekoloji ve din gibi farklı alanlarda üretilen konu başlıkları kitabın içeriğini oluşturmuştur. Daha doğrusu dini temsil konusunda önemli aktör olan İlahiyat fakültesi mezunu öğretmenlerin perspektifinden Covid-19 salgınının nasıl anlaşıldığı ve yorumlandığı irdelenmiştir. Bu kitapta ortaya konan bilgilerin ve görüşlerin alanla ilgili yapılan çalışmalara katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.

Önsöz

Çalışmamızın mülakat kısmına iştirak ederek zaman harcayan ve veri sunan katılımcılarımıza, çalışmanın birinci bölümünün bilgisayar ortamına aktarılmasında oğlum Mehmet Naci BODUR'a katkılarından ötürü teşekkür ederim. Benimle birlikte bu çalışmayı yürüten; birinci bölümdeki muhtelif kısımlarındaki düzeltmelerle ve ikinci bölümdeki mülakat analizleriyle katkı sunan Dr. Öğr. Üyesi Abdulmuttalip BAYCAR'a teşekkür ederim.

Prof. Dr. Hüsnü Ezber BODUR
2024

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
-------------	---

BÖLÜM 1

PANDEMİ OLGUSUNA TARİHSEL VE KAVRAMSAL BİR BAKIŞ	7
1.1. İnsanlık Tarihinde Afetlerin Panoraması	7
1.2. Din, Pandemi ve Ruh Sağlığı	9
1.3. Eşitsizlik Virüsü, Pandemi ve Hayırseverlik	10
1.4. Teodise Kavramı Ekseninde Pandemik Hastalıklar ve Din Sosyolojisi	12
1.5. DİB'in Covid-19 Hutbesi: "Tedbir Mümin'den Takdir Allah'tandır"	16
1.6. Covid-19, Sekülerleşme ve Din	19
1.7. İbn Haldûn Sosyolojisinde Kara Ölüm, Toplumsal Değişme ve Din	25

BÖLÜM 2

DİN DERSİ ÖĞRETMENLERİNİN PERSPEKTİFİNDEN PANDEMİ	29
2.1. Katılımcılara Göre Virüsün Mahiyeti	29
2.1.1. Virüs Nedir?	29
2.1.2. Virüsün Ortaya Çıkış Sebebi	30
2.2. Virüsün Yarattığı Algısal Değişim	36
2.2.1. Farkındalık Oluşumu	36
2.2.2. Geleceğe Dair Dönüşüm Fikri	42
2.3. Pandemi Kapsamında Din-Bilim İlişkisi	46
2.4. Bilim Kurulunda Din Görevlisinin Yapabilecekleri	54
2.5. Pandemi Sürecinde Neye İhtiyaç Duyuldu?	63
2.5.1. Uzman Tavsiyeleri Kapsamında Teçhizat	65
2.5.2. Pandemi Konusunda Bilgilenme	66
2.5.3. Psikolojik Destek İhtiyacı	70
2.5.4. Gıda ve Geçinme İhtiyacı	71
2.5.5. Ekonomik İhtiyaç	71
2.6. Pandemi ve Kaygı ile Başa Çıkma	72
2.6.1. Maddi/Rasyonel Tavsiyeler	72
2.6.2. Manevi/Spiritüel Tavsiyeler	77
2.7. Pandemi Sonrası Muhtemel Değişimler	84
2.7.1. Maddi Değişiklikler	86

İçindekiler

2.7.2. Manevi Değişiklikler	95
2.7.3. Pandemi Öncesi Yaşama Dönüş	101
2.8. Manevi Gelişime Katkısı	105
2.8.1. Dini-Manevi Gelişim	105
2.8.2. Bireysel Gelişim	111
2.8.3. Toplumsal Bilincin Gelişimine Katkısı	116
2.9. Dini-Manevi Yaşama Geri Dönüş	119
2.9.1. Dini-Manevi Yaşama Dönüş İçin Yapılması Gerekilenler	120
2.9.2. Doğal Gelişim Seyrine Bırakılmalı	130
2.10. Pandemi ve Kriz Yöntemi	131
 SONUÇ VE ÖNERİLER	 141
KAYNAKLAR	145

KISALTMALAR

DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
İHL	: İmam-Hatip Lisesi
KSÜ	: Kahramanmaraş Sütçü-İmam Üniversitesi
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vs.	: vesaire
WHO	: World Health Organization

KAYNAKLAR

- Akdağ, Özcan. "Kötülük Sorunu ve Teodise". *The Journal of Academic Social Science Studies* 8/38 (01 Ocak 2015), 473-480. <https://doi.org/10.9761/JASSS3049>
- Akhter, Shahid. "The Role of Religious Institutions to Combat the Outbreak of COVID-19 Pandemic". 19 Nisan 2020. Erişim 12 Ağustos 2021. <http://southasiajournal.net/the-role-of-religious-institutions-to-combat-the-outbreak-of-Covid-19-pandemic/>
- Akın, Mahmut Hakkı. "Ailede Mahremiyet". *Tüm Yönleriyle Mahremiyet*. ed. Şule Albayrak. 389-404. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2022.
- Akova, Murat vd. *Covid-19 İmmün (Konvalesan) Plazma Tedarik ve Klinik Kullanım Rehberi*. Ankara, 2020. <https://shgm.saglik.gov.tr/Eklenti/39179/0/covid-19-immun-konvalesan-plazma-tedarik-ve-klinik-kullanim-rehberipdf.pdf>
- Alatlı, Alev. *Batı'ya Yön Veren Metinler II Rönesans / Protestan Reformu / Erken Modern Dönem / Bilim Çağı (1350-1650)*. İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2014.
- Altıntaş, Ramazan. *Din ve Sekülerleşme*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2005.
- Altunkaya, Tuba. "Covid-19 Salgınının En Acı Sorusu: İki Hasta Bir Solunum Cihazı, Hangisi Öncelikli?" *Euro News*. 01 Nisan 2020. Erişim 28 Eylül 2024. <https://tr.euronews.com/2020/04/01/covid-19-salg-n-n-n-en-ac-sorusu-iki-hasta-bir-solunum-cihaz-hangisi-oncelikli>
- Altıntaş, Atila. "İsveç'te Bazı Huzurevlerinde Kovid-19 Hastası Yaşlıların Ölümüne Terk Edildiği İddiası". *Anadolu Ajansı*. 02 Mayıs 2020. Erişim 28 Eylül 2024. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/isvecte-bazi-huzurevlerinde-kovid-19-hastasi-yasli-larin-olume-terk-edildigi-iddiasi/1826661>
- Arslan, Ahmet. *İbni Haldun*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı., 2014.
- Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali. çev. Süleyman Ateş. Ankara: Kılıç Kitabevi, 1975.
- Ayar, Mesut - Kılıç, Yunus. "Osmanlı'da Vebanın Sona Erişine Dair Bir Değerlendirme". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 17/2 (2017), 163-181. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/386822>
- Bag, Mustafa - Sade, Gizem. "Dünyada Covid-19: İlk 4 Ayında Neler Yaşandı? Salgının Seyri Ne Durumda?" *Euronews*. 04 Mayıs 2020. Erişim 13 Mayıs 2020. <https://tr.euronews.com/2020/05/04/dunyada-covid-19-salg-n-n-ilk-100-gununde-yasananlar-ilk-nerede-ortaya-c-kt-nas-l-yay-l-d>
- Baycar, Abdullmuttalip. "Dini ve Sosyolojik Boyutlarıyla Dayanışma-Yardımlaşma Olgusu". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SAUIFD)*, 199-225. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.522007>
- Bayındır, Ahmet. "Koronavirüs (Covid-19) Süreci Bağlamında Kötülük Problemine 'Holistik Bakış' ve 'Sözde Problem' Yaklaşımı". *Journal of Turkish Studies* 15/4 (2020), 179-188. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.44490>
- BBC News Türkçe. "İngiltere'de Huzurevlerinde Ölen Yaklaşık 1.000 Kişi Resmi Ölü Rakamlarına Dahil Edilmedi". 10 Nisan 2020. Erişim 28 Eylül 2024. <https://www.bbc.com/turkce/52249093>
- BBC News Türkçe. "Koronavirüs Salgını: İspanya'da Terk Edilmiş Huzurevlerinde Kalan Yaşlılar Yataklarında Ölü Bulundu". 24 Mart 2020. Erişim 28 Eylül 2024. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52019700>
- Berger, Peter L. - Luckmann, Thomas. *Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi Modern İnsanın Yönelimi*. Heretik, 2015.
- Bodur, Hüsni Ezber. "Dini Organizasyon Tipleri ve Yeni Dini Hareketler". *Toplum Bilimler Dergisi* 1/3 (2009 2006), 69-78. <https://toplumbilimleri.com/?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=689520b9-679f-4ee9-ae33-0f725f960d8a3%20Husnu%20Ezber%20BODUR.pdf&key=425#>

- Bodur, Hüsnü Ezber. "İlahiyat Fakültesi Mezunu Öğretmenlerin Bakış Açısından Pandemi-Din İlişkisi". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/38 (31 Aralık 2021), 1-33. <https://doi.org/10.35209/ksuifd.989365>
- Bodur, Hüsnü Ezber. "İslamda 'Gelecek Düşüncesi' Bağlamında Postcorona Döneminde Din-Toplum İlişkileri: KSU İlahiyat Fakültesi, İHL Meslek Dersleri/Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmen Adayları ve Öğretmenleri Örneği". *Karantınada Din ve Dindarlık*. ed. Hasan Hüseyin Aygül. 119-150. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021.
- Bodur, Hüsnü Ezber. "Muhafazakar İşadamları ve İslami Girişimcilik: Kahramanmaraş Örneği". *Islamic Economics*. Volume 1/155-170. Sakarya, 2015.
- Bodur, Hüsnü Ezber - Çapcıoğlu, İhsan. "Sosyolojik Teori ve Din". *Din Sosyolojisi El Kitabı*. ed. Niyazi Akyüz - İhsan Çapcıoğlu. 111-147. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. "Tib". *el-Câmiu's- Sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Bulmuş, Birsen. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba Kavramları Üzerine: Mistisizmden Sosyal Reforma". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 19 (2013), 17-22. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/153153>
- Canlıhaber. "Diyanet Yatsı Namazı Sonrası Okunan Salavat ve Tekbir'leri Yasakladı mı?"
- CNN Türk. "Camiler Kapatıldı mı? Diyanet'ten Son Dakika Corona Virüsü Açıklaması." 19 Mart 2020. Erişim 20 Mart 2020. <https://www.cnnturk.com/turkiye/camiler-kapatildi-mi-diyanetten-son-dakika-corona-virusu-aciklamasi>
- Congar, Kerem. "Avrupa'da Müslümanlara 'Koronavirüs Jesti': Bazı Ülkelerde Camilerden Ezan Okunmasına İzin Çıktı". *Euronews*. 22 Mart 2020. Erişim 22 Kasım 2021. <https://tr.euronews.com/2020/03/22/avrupa-da-musulmanlara-koronavirus-jesti-baz-ulkelerde-camilerden-ezan-okunmasına-izin>
- Çapcıoğlu, İhsan. "Pandemi, Post-Pandemi ve Yeni Dindarlık Modelleri". *TRT Akademi Dergisi Salgın Yayıncılığı Covid-19 Özel Sayısı 5/10* (2020), 80-89. https://www.academia.edu/44917840/Pandemi_Post_Pandemi_ve_Yeni_Dindarlik_Modelleri
- Çapcıoğlu, İhsan - Alpay, Ahmet Hamza. "Covid-19 ve Dinin İşlevselliği". *Toplumsal Pandemi Halleri: Pandemide Toplumsal Dönüşüm*. ed. Hayati Beşirli vd. 157-174. Ankara: Gazi Yayınevi, 2022.
- Çapcıoğlu, İhsan - Kaya, Emine. *Pandemi Döneminde Türkiye'de Dini Hayat: Din Görevlileri Örneğinde Din Hizmetlerine Genel Bir Bakış*. Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2021. <https://www.diyansetn.org.tr/kitaplar/pandemidinihayat.pdf>
- Çelik, Celalettin. "Teodisenin Sosyolojisi: Toplumsal Süreçlerle İlişkisi İçinde Teodise Konusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım". *Bilimname XIII/2* (2007), 37-66. https://www.researchgate.net/profile/Celalettin-Celik/publication/325127245_Teodisenin_Sosyolojisi/links/5af999cb4585157136f40c71/Teodisenin-Sosyolojisi.pdf
- Demir, Ömer. *Din Ekonomisi İnanc, Zenginlik ve Mutluluk*. Ankara: Sentez Yayıncılık, 2013.
- Din İşleri Yüksek Kurulu. *İslam'ın Salgın Hastalıklara Bakışı*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB). "2020 Yılı Hutbeleri". Erişim 12 Ağustos 2021. <https://dinhizmetleri.diyansetn.gov.tr/Documents/2020%20Y%C4%B1%C4%B1%20Hutbeleri.pdf>
- Elnure, Azizova. "İlk Dönem İslam Toplumu Sağlık Sektöründe Hacamatçılık". *Bakı Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin Elmi Mecmuası* 15 (2011), 151-160. https://www.academia.edu/38432484/İlk_Dönem_İslam_toplumu_saglik_sektorunde_Hacamatcılık_2011_15_Elnure_AZIZOVA_pdf?auto=download
- Ercik, Hamdullah. "Teizm-Ateizm Gerilimi: Postmodern Durumlar ve Problemler". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/21 (Aralık 2018), 687-708. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sirnakifd/issue/42839/518163>

- Erdem, Sargon. "Abdesthane". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi: Âb-I Hayât-El-Ahkâm-Şer'iyye*. 1/70-72. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988.
- Erdoğanlımaz, Serdar. "Corona Virüsü'ne Karşı Abdest Almak". *Maraş Gündem*. 05 Şubat 2020. Erişim 20 Mart 2020. <https://www.marasgundem.com.tr/makale/corona-virusu-ne-karsi-abdest-almak-17413>
- Euro News. "Çinde Koronavirüs Karantinasında Kalan Çiftlerde Boşanma Başvuruları ve Aile İçi Şiddet Arttı". 11 Mart 2020. Erişim 29 Eylül 2024. <https://tr.euronews.com/2020/03/11/cinde-koronavirus-karantinasinda-kalan-ciftlerde-bosanma-basvurular-ve-aile-ici-siddet-art>
- Eyüpoğlu, Osman. "Dini Zihniyete Etkisi Bağlamında Krizler ve Korumavirüs Salgını". *Salgın Hastalıkların Sosyal Hayata Etkisi ve Kültürümüzde Korumavirüs Vakası*. ed. Bekir Şişman. 303-320. Çanakkale: Paradigma Akademi, 2021.
- Eyüpoğlu, Osman - Perşembe, Erkan. "Toplumsal Değişim Patolojisi ve Temel Değişim Gündüsü". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28/28 (2010), 113-129. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/188473>
- Fukuda, Yu. "Theodicy of Suffering and Disaster Commemoration: Collective and Individual Religious Responses to the Tsunami in Aceh". *J-Stage* 24 (2018), 65-80. https://doi.org/10.20594/religionandsociety.24.0_65
- Geertz, Clifford. "Religion as a Cultural System". *Anthropological Approaches to the Study of Religion*. ed. Michael Banton. 1-46. London: Routledge, 1966.
- Giddens, Anthony. *Sosyoloji*. ed. Cemal Güzel. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 1. Baskı., 2012. https://www.academia.edu/20395485/Anthony_Giddens_Sosyoloji?auto=download
- Güler, İlhami. "Kötülük Problemi Bağlamında Korona Pandemisi ve İslam". *İlhamiyyat*. 07 Mayıs 2020. Erişim 10 Ağustos 2021. <http://www.ilhamiyyat.com/kotuluk-problemi-baglaminda-korona-pandemisi-ve-islam/>
- Gürkan, Salime Leyla. "Ölüm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi: Osmanpazarı - Resuldar*. 34/32-34. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007.
- Hasanov, Behram. "Clifford Geertz'e Göre Kültürel Bir Sistem Olarak Din". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/2 (2014), 79-96. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/40248>
- Hıdır, Özcan. "COVID-19 Süreci-Sonrası: Teolojik ve Teo-Politik Gelişmeler". *Küresel Salgının Anatomisi: İnsan ve Toplumun Geleceği*. ed. Muzaffer Şeker vd. 771-791. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi - TDV Yayın Matbaacılık Tesisleri, 2020. <https://www.tuba.gov.tr/files/images/2020/anatomi/Küresel%20Salgının%20Anatomisi%20%20İnsan%20ve%20Toplumun%20Geleceği.pdf>
- Hıdır, Özcan. *Hadis Deryasından İnciler*. İstanbul: Bilge Yayınları, 2010.
- Hopley, Russell. "Plague, Demographic Upheaval and Civilizational Decline: Ibn Khaldun and Muhammad al-Shaquri on the Black Death in North Africa and Islamic Spain". *Landscapes* 17/2 (2016), 171-184. <https://doi.org/10.1080/14662035.2016.1251035>
- İbn Haldun. *Mukaddime*. çev. Süleyman Uludağ. 2 Cilt. İstanbul: Dergâh Yayınları, 9. Baskı, 2013.
- İslâm Düşünce Enstitüsü [İDE]. "Prof. Dr. Mehmet Görmez: Korumavirüs Özelinde Musibetleri Okuma Usûlü", ts. <https://www.youtube.com/watch?v=3a6GWYCs3Yk>
- Kayahan, Hasan - Yanık, Aygöl. "Dinsel Kaynaklı Değişkenler Açısından Kamu Çalışanlarının Sağlık ve Hastalığa Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi". *Sağlık Akademisyenleri Dergisi* 7/2 (Haziran 2020), 149-159. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1189636>
- Kaymakcan, Recep. "Yaygın Din Eğitiminde Yöntem". *Din Eğitiminde Usûl Mes'alesi*. ed. İsmail Kurt - Seyit Ali Tüz. 51-72. Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantısı-01. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.

PANDEMİDE DİN VE TOPLUM

- Kazanç, Şeyda - Karagözoğlu, Şerife. "Covid-19 Kliniğinde Çalışan Hemşirelerin Deneyim ve Düşünceleri: Nitel Bir Çalışma". *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi* 16/2 (15 Nisan 2023), 156-172. <https://doi.org/10.46483/deuhfed.1062979>
- Kılıç, Orhan. "Tarihte Küresel Salgın Hastalıklar ve Toplum Hayatına Etkileri". *Küresel Salgının Anatomisi: İnsan ve Toplumun Geleceği*. ed. Muzaffer Şeker vd. 13-53. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi - TDV Yayın Matbaacılık Tesisleri, 2020. <https://www.tuba.gov.tr/files/images/2020/anatomi/Küresel%20Salgının%20Anatomisi%20%20İnsan%20ve%20Toplumu%20Geleceği.pdf>
- Koç, Mustafa. "Dua ve İbadetin Ergenlerin Ruh Sağlıklarına Etkileri Üzerine Teorik Bir Yaklaşım". *Diyanet İlmi Dergi* 41/4 (2005), 63-90. <https://dergi.diyanet.gov.tr/indir.php?file=-TUR0anRUK3V0NnphWWVLaeISLzBjTDlNUWl0NEZJelHOZ2srVTI1cldIS28wQVV-mTWrpckFYK2J2OUpxMUNPSQ==>
- Koenig, Harold G. "Din ve Tıp II: Din, Ruh Sağlığı ve Sağlık Davranışları". *Antakiyat* 3/1 (2020), 118-132. <https://dergipark.org.tr/en/pub/antakiyat/issue/55057/686286>
- Koenig, Harold G. "Maintaining Health and Well-Being by Putting Faith into Action During the COVID-19 Pandemic". *Journal of Religion and Health* 59/5 (Ekim 2020), 2205-2214. <https://doi.org/10.1007/s10943-020-01035-2>
- Köse, Saffet. "Küresel Salgının İnanç Değerleri Bakımından Yorumu ve Dini Hayata Etkileri". *Küresel Salgının Anatomisi: İnsan ve Toplumun Geleceği*. ed. Muzaffer Şeker vd. 838-863. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi - TDV Yayın Matbaacılık Tesisleri, 2020. <https://www.tuba.gov.tr/files/images/2020/anatomi/Küresel%20Salgının%20Anatomisi%20%20İnsan%20ve%20Toplumun%20Geleceği.pdf>
- Köylü, Mustafa. "‘Yaygın Din Eğitiminde Yöntem’ başlıklı bildirinin müzakeresi". *Din Eğitiminde Usûl Mes’lesi*. ed. İsmail Kurt - Seyit Ali Tüz. 79-83. Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantısı-01. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- Kuşpınar, Bilal. "Küresel Salgına Karşı Davranışların Ahlak Felsefesi Açısından Bir Değerlendirilmesi". *Küresel Salgının Anatomisi: İnsan ve Toplumun Geleceği*. ed. Muzaffer Şeker vd. 755-770. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi - TDV Yayın Matbaacılık Tesisleri, 2020. <https://www.tuba.gov.tr/files/images/2020/anatomi/Küresel%20Salgının%20Anatomisi%20%20İnsan%20ve%20Toplumun%20Geleceği.pdf>
- Küçükcan, Talip - Köse, Ali. *Doğal Afetler ve Din: Marmara Depremi Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme*. Üsküdar, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000.
- Maslow, Abraham Harold. "A Theory of Human Motivation". *Psychological Review* 50/4 (1943), 370-396.
- Medyascope. "Eski Diyanet İşleri Başkanı Prof. Ali Bardakoğlu Yazdı: ‘İnsanları Allah’la Tehdit Etmekten Vazgeçmeliyiz’". 09 Nisan 2020. <https://medyascope.tv/2020/04/09/eski-diyanet-isleri-baskani-prof-ali-bardakoglu-yazdi-insanlari-allahla-tehdit-etmekten-vazgecmeliyiz/>
- Milliyet. "Bilim Kurulu Üyeleri Kimlerdir, İsimleri Nedir? 2020 Koronavirüs Bilim Kurulu Üyeleri Kimlerden Oluşmaktadır?" 06 Nisan 2020. Erişim 07 Nisan 2020. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/msu-tercih-sonuclari-aciklandi-mi-ne-zaman-aciklanacak-2022-msu-tercih-sonuclari-saat-kacta-nereden-aciklanacak-sorgulama-linki-6774102>
- Milliyet. "Yarasa Çorbası Nedir? Koronavirüs İnsanlara Yarasa Çorbasından mı Bulaştı?" 05 Nisan 2020. Erişim 20 Nisan 2020. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/koronaviruse-yol-actigi-soylenen-yarasas-corbasi-nedir-koronavirus-yarasa-corbasi-ndan-mi-insanlara-bulastigi-6129636>
- Olgun, Şule - Yanardağ, Cansu Hazal. "Cerrahi Hemşirelerinin Covid-19’a Yönelik Duygu ve Düşüncelerinin Çizimle İfadesi". *Selçuk Sağlık Dergisi* 4/1 (Mart 2023), 31-44. <https://dergi-park.org.tr/tr/pub/ssd/issue/76498/1190989>

- Orha, Ömer Faruk. "Eski Google Mühendisi Yapay Zekaya Dayalı Bir 'Tanrı' Geliştirmek İçin Dini Hareket Başlattı". *Pazarlamasyon*. 10 Ekim 2017. Erişim 21 Nisan 2022. <https://www.pazarlamasyon.com/eski-google-muhendisi-yapay-zekaya-dayali-bir-tanri-gelistirmek-i-cin-dini-hareket-baslatti/>
- Oxfam International. *Oxfam 2021 Eşitsizlik Virüsü Raporu*. UK: Oxfam GB, 2021. <https://www.kedv.org.tr/public/uploads/files/raporlar/2021/Oxfam%202021%20Es%CC%A7itsizlik%20Virus%CC%88su%CC%88%20Raporu.pdf>
- Öğütçü, Recep. "Koronavirüs ve Abdest". *Yeni Konya*. 13 Mart 2020. Erişim 25 Mart 2020. https://www.yenikonya.com.tr/yazar/recep_ogutcu-50/koronavirus_ve_abdest-6907
- Öz, Mustafa. "Ağa Han". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi: Âb-I Hayât-El-Ahkâm-Şer'iyye*. 1/453-455. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988.
- Pargament, Kenneth I. vd. "Methods of Religious Coping with the Gulf War: Cross-Sectional and Longitudinal Analyses". *Journal for the Scientific Study of Religion* 33/4 (Aralık 1994), 347. <https://doi.org/10.2307/1386494>
- Roberts, Keith A. - Yamane, David. *Religion in Sociological Perspective*. California: Wadsworth Publishing Company, 1990.
- Sardar, Ziauddin vd. *Muslim Societies in Postnormal Times: Foresights for Trends, Emerging Issues and Scenarios*. International Institute of Islamic Thought, and Centre of Postnormal Policy & Futures Studies, 2019. <https://doi.org/10.2307/j.ctv10kmcpb>
- Sardar, Ziauddin. "Welcome to Postnormal Times". *The Postnormal Times Reader*. ed. Ziauddin Sardar. 47-70. UK: International Institute of Islamic Thought and Centre of Postnormal Policy & Futures Studies, 2019.
- Seçilmiş, Cihan - Sarı, Yaşar. "Kriz Dönemlerinde Konaklama İşletmelerinin Kriz Yönetimi Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 15/1 (2010), 501-520. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/194619>
- Shlykov, Pavel. "The Secularization and Desecularization Nexus in the Turkish Context: What is Behind". *Politics and Religion Journal* 13/2 (2019), 199-235. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=815047>
- Slattery, Martin. *Sosyolojide Temel Fikirler*. ed. Ümit Tatlıcan - Gülhan Demiriz. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2. Basım, 2008.
- Stolz, Jörg. "Secularization Theories in the Twenty-First Century: Ideas, Evidence, and Problems. Presidential Address". *Social Compass* 67/2 (Haziran 2020), 282-308. <https://doi.org/10.1177/0037768620917320>
- Sulhan, Mehmet. "Covid-19 Bağlamında Kötülük Probleminin Çeşitleri". *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 6/2 (2020), 797-820. <https://doi.org/10.47424/tasavvur.790263>
- T.C. Sağlık Bakanlığı. "COVID-19dan Korunmak İçin Neler Yapılmalıdır?" *COVID-19 Bilgilendirme Platformu*. 14 Ekim 2021. Erişim 28 Eylül 2024. <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66999/11-covid-19dan-korunmak-icin-neler-yapilmalidir.html>
- Topaloğlu, Bekir. "Ölüm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi: Osmanpazarı - Resuldar*. 34/34-35. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007.
- Tosun, Cemal. "Din Öğretimi Yöntemlerinin Bilimselleştirilmesi". *Din Eğitiminde Usûl Mes'elesi*. ed. İsmail Kurt - Seyit Ali Tüz. 17-30. Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantısı-01. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- Turenko, Vitalii - Zaporozhets, Viktoria. "State-Religious Relations During a Coronavirus Pandemic: Collisions of Religious Security". *Ukrainian Policymaker* 7 (2020), 76-82. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=917214>

PANDEMİDE DİN VE TOPLUM

- Turner, Bryan S. "Introduction: The Price of Piety: A Special Issue of Contemporary Islam on Piety, Politics and Islam". *Contemporary Islam* 2/1 (Mart 2008), 1-6. <https://doi.org/10.1007/s11562-007-0034-7>
- Türkyılmaz, Hilmi. "The Perspective of the Turkish Society on the Closing of Mosques and Masjids in the Pandemic Period". ed. Dr. Pratibha Gulnaz Gafurova. 404-408. Paris, France, 2020. https://www.covid19conference.org/_files/ugd/614b1f_bc95b07589dd49749357584b-b5a43709.pdf
- Uludağ, Süleyman. "Tevekkül". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi: Tevekkül - Tüsterî, Sehl B. Abdullah*. 41/1-4. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012.
- UNICEF "Koronavirüse (COVID-19) Karşı Korunmak İçin El Yıkama Hakkında Bilmeniz Gereken Her Şey". 13 Nisan 2020. Erişim 07 Haziran 2022. <https://www.unicef.org/turkiye/hikayeler/koronaviruse-covid-19-karsi-korunmak-icin-el-yikama-hakkinda-bilmeniz-gereken-her-sey>
- Uysal, Veysel vd. "Dini Başa Çıkma ile Umut, Hayat Memnuniyeti ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki Etkileşim Üzerine Bir Araştırma". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/52 (15 Haziran 2017), 139-160. <https://doi.org/10.15370/maruifd.333535>
- Varlık, Nühket. "Taun". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/175-177. İstanbul: TDV Yayınları, 2011. <https://islamansiklopedisi.org.tr/taun>
- WHO. "Coronavirus Disease (COVID-19)". 13 Mayıs 2021. Erişim 18 Nisan 2022. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/coronavirus-disease-covid-19#:~:text=symptoms>
- WHO. *Practical Considerations and Recommendations for Religious Leaders and Faith-Based Communities in the Context of COVID-19*. Interim Guidance (07 Nisan 2020). https://www.who.int/publications/i/item/practical-considerations-and-recommendations-for-religious-leaders-and-faith-based-communities-in-the-context-of-covid-19?gclid=EAIaIQobChMI-qzay7a3-AIVhrrVCh1ZXwvAEAAAYASAAEgLPID_BwE
- Widiyanto, Asfa. "Religion and COVID-19 in the Era of Post-Truth: The Case of Indonesia". *International Journal of Islamic Thought* 18 (2020), 1-12.
- Yaran, Cafer Sadık. "Bilim-Din İlişkisinde Temel Felsefi Yaklaşımlar". *Felsefe Dünyası* 21 (1996), 21-41.
- Yelkikalan, Nazan vd. "Covid-19'un Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramına Etkisi: Durumsallık Yaklaşımı Bağlamında Bir Araştırma". *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* 15/2 (2020), 139-165. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1444370>
- Yıldırım, Enbiya. "Hz. Peygamber'in Evren Tasavvuru". *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)* IV/1 (2006), 69-90. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/606838>
- Yılmaz, Gökhan - Yılmaz Elma, Fadime. "Kovid-19 Nedeniyle Erken Doğum Yapan Hemşire Artık Hastalarına Daha Özveriyle Yaklaşıyor". *Anadolu Ajansı*. 17 Mayıs 2024. Erişim 28 Eylül 2024. <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/kovid-19-nedeniyle-erken-dogum-yapan-hemsire-artik-hastalarina-daha-ozveriyle-yaklasiyor-/3221215>
- Yorgun, Sayım. "Covid-19 Salgını'nın Sosyal Politikalara Etkileri". *Covid-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri*. ed. Dilek Demirbaş vd. 99-113. İstanbul: İstanbul University Press, 2020. <https://iupress.istanbul.edu.tr/tr/book/covid-19-pandemisinin-ekonomik-toplumsal-ve-siyasal-etkileri/chapter/covid-19-salgininin-sosyal-politikalara-etkileri>
- Yücel, Okan. "Yuval Noah'nın FT Yazısı: Covid-19 Sonrası Dünyaya Totaliter Gözetleme Rejimleri mi, Yoksa Küresel Dayanışma mı Hâkim Olacak?" *Medyascope*. 25 Mart 2020. Erişim 30 Nisan 2020. <https://medyascope.tv/2020/03/25/yuval-noah-harari-koronavirus-sonrasi-dunyaya-totaliter-gozetleme-rejimleri-mi-yoksa-kuresel-dayanisma-mi-hakim-olacak/>